

The Nature and Application of Social Networks in the Educational Process from the Perspective of University Professors: A Qualitative Study

Meysam Gholampour^{1*}, Mohammad Mahmoodi Boorang²

1. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Literature and Human Sciences, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran. (Corresponding Author). M.gholampour@Hsu.ac.ir
2. PhD in Curriculum Studies, University of Birjand, Birjand, Iran. m.mahmoodi@birjand.ac.ir

Original Article

Abstract

Background and aim: With the development of new communication technologies, social networks have attracted the attention of researchers as one of the most effective platforms for interaction and information exchange in various fields, including education. The use of social networks in education is one of the new platforms in the field of education. Therefore, the purpose of this study is to explain the perception of university professors of the nature and application of social networks in educational processes.

Data and method: This study was conducted with a qualitative approach and phenomenological method. The statistical population included members of the faculty of Birjand University, and the sample was selected using purposive sampling method and based on predetermined criteria. The data collection process continued using semi-structured interviews until theoretical saturation was achieved. The resulting data were analyzed using coding.

Findings: According to the participants' perceptions, social networks are dynamic and evolving in nature. According to the professors' perspective, social networks in Iran have characteristics such as imbalance in use, lack of appropriate infrastructure, and political interference. Also, according to the professors' perspective, these networks have recreational, economic, and educational functions. Challenges such as the negative attitude of some professors and unbalanced use by students were also extracted from other themes. Based on the findings of this study, it seems necessary to pay attention to solutions such as reviewing policies, the knowledge management process, building educational culture, developing infrastructure, and developing clear procedures for the purposeful use of social networks in the higher education system. Among the educational consequences of social networks, we can mention the strengthening of intimate relationships, facilitating lifelong learning, and difficulty in knowledge management.

Conclusion: According to the findings, it can be concluded that the optimal use of social networks in education requires attention to individual, organizational, cultural, and social dimensions, and paying attention only to one dimension does not lead to the appropriate use of this educational procedure.

Keywords: Social Networks, Education, Teacher, University.

Received: 06/07/2025

Accepted: 19/08/2025

Citation: Gholampour, M. & Mahmoodi Boorang, M. (2025), The Nature and Application of Social Networks in the Educational Process from the Perspective of University Professors: A Qualitative Study, Journal of Interdisciplinary Studies in Education. 4(2), 33-58. DOI: <https://doi.org/ise.2025.17935.1163>

Extended Abstract

Introduction

Social networks were initially designed and developed with the aim of facilitating everyday communication, content production, and facilitating the dissemination of information among users in different parts of the world. Although these technologies were not initially designed for academic and educational purposes, with the expansion of their communication and interactive capacities, they gradually found a place in the educational space and became an efficient tool in the interaction between teachers and learners (Galiot et al., 2025 & Fromm et al., 2017). In fact, experience has shown that teachers and professors have always been in search of using new technologies in order to improve the quality of learning of their learners (Yumu & Etiok, 2016). In the meantime, the role of university professors as key elements in guiding the teaching-learning processes is of great importance; They are not only responsible for designing, guiding, and evaluating educational processes, but also play a rich, active, and specialized role in utilizing new technologies, such as social networks. (Álvarez & Smith, 2013) Despite the expansion of the use of social networks in education and the emphasis of numerous studies on their capabilities and challenges, there is a significant gap in studies on the in-depth and qualitative analysis of university professors' perceptions of the nature and function of these networks. In other words, no systematic and qualitative research has been conducted so far with an approach focused on the lived experience of faculty members regarding the use of social networks in education. However, understanding professors' perceptions of this phenomenon can provide an effective platform for developing technology-based educational strategies and clarify the path of future policymaking in the higher education system. Therefore, the present study was designed and implemented with the aim of exploring university professors' perceptions of the nature and use of social networks in the educational process, using a qualitative approach, to provide a more comprehensive understanding of this evolving phenomenon.

Methods and Data

The approach of the present research is qualitative and based on phenomenological studies with a descriptive approach. A phenomenological study describes the meaning of multiple individuals' lived experiences of a concept or phenomenon. The main goal of phenomenological research is to provide the researcher with completely descriptive details to determine what understanding these individuals have of the phenomenon in question (Creswell, 2017). The statistical population of this study was all professors of Birjand University, one of the universities affiliated with the Ministry of Science, Research and Technology. Sampling was purposive-criterion-based (the entry criteria were a minimum academic rank of assistant professor, having 5 years of empirical experience, and having authorship and teaching experience through social networks) and continued until theoretical saturation of the data was reached. The sample of the present research included 15 university professors in the basic sciences, humanities, and technical and engineering departments. Data collection was carried out using semi-structured interviews. In each interview, the professors' responses were recorded and written down after the interview.

The data obtained from the interviews were analyzed using thematic analysis at three levels of basic, organizing, and selected themes. Data analysis was based on the György method, which is a suitable strategy for data analysis in descriptive phenomenology. In the context of validity and reliability, the Guba & Lincoln (1980) method was used. In the context of validity, the participant

control method was used. In the context of transferability, the findings were provided to experts. In the context of reliability, the agreement method between coders was used, and in the context of confirmability, peer review and feedback were used.

Findings

The findings were categorized into six selected codes, 17 focused codes, and 70 open codes. Dimensions such as professors' perception of the nature of social networks, characteristics of social networks in Iran, educational applications, consequences, challenges, and suggested solutions for educational use of this platform were identified as selected codes. Also, based on the participants' perception, social networks have a dynamic and evolving nature. According to the professors' perspective, social networks in Iran have characteristics such as imbalance in use, lack of appropriate infrastructure, and political interference; also, according to the professors' perspective, these networks have recreational, economic, and educational functions. Challenges such as the negative attitude of some professors and unbalanced use by students were also extracted from other themes. Based on the findings of this study, it seems necessary to pay attention to solutions such as reviewing policies, the knowledge management process, educational culture, infrastructure development, and formulating clear procedures for the purposeful use of social networks in the higher education system. Among the educational consequences of social networks are the strengthening of intimate relationships, the facilitation of lifelong learning, and the difficulty in knowledge management.

Conclusion and Discussion

According to the findings, it can be concluded that the optimal use of social networks in education requires attention to individual, organizational, cultural, and social dimensions, and paying attention only to one dimension does not lead to the appropriate use of this educational procedure.

Ethical Considerations

Compliance with Ethical Guidelines

All ethical considerations, including confidentiality, trustworthiness, citation accuracy, respect for contributors, adherence to ethical data collection standards, and participant privacy have been taken into account by the researchers. All study participants were assured of the confidentiality of the research findings, and their involvement was fully voluntary.

Acknowledgments

This article was conducted through interviews with professors at Birjand University. Therefore, we would like to express our deepest gratitude to all the professors who participated in the research.

Funding

This article has not received any financial support

Authors' Contributions

The first author collected, analyzed, and reported the data, and the second author assisted in the writing process.

Conflicts of Interest

The authors of this article have no conflicts of interest.

Author's ORCID

Meysam Gholampour: <https://orcid.org/0000-0003-0702-6011>

Mohammad Mahmoodi Booreng: <https://orcid.org/0000-0002-0399-3496>

ماهیت و کاربرد شبکه‌های اجتماعی در فرآیند آموزش از دیدگاه اساتید: یک پژوهش کیفی

میثم غلام‌پور^{۱*}، محمد محمودی بورنگ^۲

۱. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران. (نویسنده مسئول). M.gholampour@hsu.ac.ir

۲. دکتری مطالعات برنامه درسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. m.mahmoodi@birjand.ac.ir

مقاله اصلی

چکیده:

زمینه و هدف: با گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی، شبکه‌های اجتماعی به عنوان یکی از مؤثرترین بسترهای تعامل و تبادل اطلاعات در عرصه‌های گوناگون از جمله آموزش مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته‌اند؛ کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آموزش یکی از بسترهای نوین در زمینه آموزشی است از این رو هدف پژوهش حاضر، تبیین ادراک اساتید دانشگاه از ماهیت و کاربرد شبکه‌های اجتماعی در فرآیندهای آموزشی است.

داده‌ها و روش‌ها: این مطالعه با رویکرد کیفی و به روش پدیدارنگاری انجام شد. جامعه آماری، شامل اعضای هیئت علمی دانشگاه بیرجند بودند و نمونه مدنظر با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و بر مبنای ملاک‌های از پیش تعیین شده انتخاب شدند. فرایند گردآوری داده‌ها با بهره‌گیری از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت. داده‌های حاصل با استفاده از فرآیند تحلیل مضمون تحلیل گردید.

یافته‌ها: بر اساس ادراک مشارکت‌کنندگان، شبکه‌های اجتماعی ماهیتی پویا و در حال تکوین دارند، طبق دیدگاه اساتید شبکه‌های اجتماعی در ایران دارای ویژگی چون عدم تعادل در استفاده، نبود زیرساخت مناسب و دخالت‌های سیاسی است؛ همچنین طبق دیدگاه اساتید این شبکه‌ها دارای کارکردهای تفریحی، اقتصادی، تغییر جو محیط و آموزشی است. چالش‌هایی همچون نگرش منفی برخی اساتید و استفاده نامتوازن دانشجویان نیز از دیگر مضامین استخراج شده بود. بر مبنای یافته‌های این پژوهش، توجه به راهکارهایی همچون بازنگری در سیاست‌گذاری‌ها، فرایند مدیریت دانش، فرهنگ‌سازی آموزشی، توسعه زیرساخت‌ها و تدوین رویه‌های روشن برای بهره‌گیری هدفمند از شبکه‌های اجتماعی در نظام آموزش عالی ضروری به نظر می‌رسد. ازجمله پیامدهای آموزشی شبکه‌های اجتماعی می‌توان به تقویت روابط صمیمانه، تسهیل یادگیری مادام‌العمر و نیز دشواری در مدیریت دانش اشاره کرد.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت استفاده بهینه از شبکه‌های اجتماعی در آموزش نیازمند توجه به ابعاد فردی، سازمانی، فرهنگی و اجتماعی دارد و توجه صرف به یک بُعد منجر به استفاده مناسب از این رویه آموزشی نمی‌شود.

واژگان کلیدی: شبکه‌های اجتماعی، آموزش، اساتید، دانشگاه

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵

استناد به این مقاله: غلام‌پور، میثم؛ محمودی بورنگ، محمد. (۱۴۰۴). ماهیت و کاربرد شبکه‌های اجتماعی در فرآیند آموزش از دیدگاه اساتید: یک پژوهش کیفی. مطالعات بین رشته‌ای در آموزش. ۳۳-۵۸. (۲)، ۴.

<https://doi.org/10.22034/ISE.2025.17935.1163>

مقدمه

در عصر کنونی، جوامع مختلف تحت تأثیر تحولات بسیار عظیم فناوری به سمت جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ای در حال حرکت‌اند (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۵). از بازیگران اصلی این تحولات ظهور شبکه‌های اجتماعی است (Galioto et al, 2025)، که تقریباً در قلب فرم‌های ارتباطی مجازی قرار دارند (Karim Alwaely et al, 2024). استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به یکی از ارکان اساسی زندگی در جوامع بشری مبدل شده است به گونه‌ای که در بسیاری از کشورها به موازات خواندن، نوشتن و حساب کردن، درک فناوری اطلاعات و ارتباطات و تسلط بر مهارت‌ها و مفاهیم پایه آن به عنوان بخشی از هسته مرکزی آموزش و پرورش این جوامع مورد توجه قرار گرفته است (درتاج و همکاران، ۱۳۹۵). به بیانی دیگر آموزش و پرورش به عنوان مبدأ تحولات در هر جامعه‌ای ملزم به آموزش و به کارگیری این فناوری‌های نوین در امر تعلیم و تربیت است و این نوع از آموزش به یکی از اجزای لاینفک نظام آموزش رسمی بسیاری از کشورها تبدیل شده است به طوری که برخی، مزایای آموزش سنتی و رودرو را نادیده گرفته و آموزش الکترونیکی را تنها راه آموزش برای یادگیری پایدار در سطح آموزش رسمی قلمداد می‌کنند (موحدی و همکاران، ۱۳۹۴).

شبکه‌های اجتماعی اینترنتی پایگاه یا مجموعه پایگاه‌هایی هستند که امکانی را فراهم می‌آورند تا کاربران بتوانند علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند و دیگران هم این افکار و فعالیت‌ها را با آنان سهیم شوند (Laczkovics et al, 2023)؛ و می‌توان گفت که وابستگی انسان به محیط شبکه‌های اجتماعی به علت نیاز به اجتماع است (Gunduz, 2017). ظهور و توسعه شبکه‌های اجتماعی به تغییراتی در زندگی انسان منجر شده است (Stachowiak, 2014) و با افزایش محبوبیت آن‌ها تعاملات افراد از قلمرو آفلاین وارد محیط آنلاین شده است (Gopalan, 2022). شبکه‌های اجتماعی در حال حاضر در میان مردم بسیار محبوب هستند و بسیاری از مردم به آن‌ها جذب می‌شوند و از آن‌ها برای اهداف مختلف استفاده می‌کنند، از این رو طرفداران شبکه‌های اجتماعی می‌گویند: «اگر شما در شبکه‌های اجتماعی نیستید، شما زنده نیستید» (Galioto et al, 2025).

بنابراین با رشد چشمگیر شبکه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر این رسانه‌ها به عنوان یک فن‌آوری در حال ظهور برای آموزش و یادگیری در سال ۲۰۰۵ شناخته شدند (Umoh & Etukm, 2016). از سویی استفاده از شبکه‌های اجتماعی به عنوان ابزار اصلی آموزش در زمان همه‌گیری ویروس کرونا شدت گرفت، و شبکه‌های اجتماعی به عنوان بستری نوین در آموزش مقبولیت جهانی یافت (Surji & Surji, 2024).

یکی از ویژگی‌های مهم شبکه‌های اجتماعی در این است که به مکانی برای اشتراک‌گذاری دانش تبدیل شده‌اند (زاهدبابلان و همکاران، ۱۳۹۳) شبکه‌های اجتماعی مجازی حتی شیوه برقراری ارتباط شاگرد و استاد و روش تدریس در سطوح مختلف تحصیلی را هم متحول کرده‌اند، به شکلی که دانش آموزان دامنه فرآیند یادگیری خود را به خارج از محدوده کلاس گسترش داده و از شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک عامل کلیدی در فرایند خلق دانش و به اشتراک‌گذاری محتوا استفاده می‌کنند (خزایی و همکاران، ۱۳۹۴).

سایت‌های شبکه‌های اجتماعی می‌توانند یک ابزار خارق‌العاده در کار گروهی باشند، محققان ابزارهای شبکه اجتماعی را به خاطر قابلیتشان در جذب، باانگیزه نمودن و درگیر نمودن دانشجویان به صورت ارتباطی معنادار، تبادل محتوا و همکاری ستایش می‌نمایند (یوسف‌زاده، ۲۰۱۲). درحالی‌که ارزش شبکه‌های اجتماعی در آموزش و پرورش به رسمیت شناخته شده است ولی از ظرفیت کامل آن در زمینه آموزش استفاده نمی‌شود (Galimoto et al, 2025).

شبکه‌های اجتماعی در آغاز با هدف تسهیل ارتباطات روزمره، تولید محتوا و تسهیل انتشار اطلاعات در میان کاربران در نقاط مختلف جهان طراحی و توسعه یافتند. هرچند در بدو امر این فناوری‌ها با اهداف دانشگاهی و آموزشی طراحی نشده بودند، اما با گسترش ظرفیت‌های ارتباطی و تعاملی آن‌ها، به تدریج در فضای آموزش نیز جایگاهی پیدا کردند و به ابزاری کارآمد در تعامل میان یاددهندگان و یادگیرندگان تبدیل شدند (Galimoto et al., 2025 & Fromm et al., 2017). درواقع، تجربه نشان داده است که معلمان و اساتید همواره در جستجوی بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای کیفیت یادگیری فراگیران خود بوده‌اند (Yumu & Etiok, 2016). در این میان، نقش استادان دانشگاه به عنوان عناصر کلیدی در هدایت فرآیندهای یاددهی - یادگیری، از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ آنان نه تنها مسئولیت طراحی، هدایت و ارزیابی فرآیندهای آموزشی را برعهده دارند، بلکه در زمینه بهره‌گیری از فناوری‌های نو، همچون شبکه‌های اجتماعی، نقشی غنی، فعال و تخصصی ایفا می‌کنند (Álvarez & Smith, 2013). با وجود گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش و تأکید پژوهش‌های متعدد بر قابلیت‌ها و چالش‌های آن، خلأ مطالعاتی در زمینه واکاوی عمیق و کیفی ادراک اساتید دانشگاه نسبت به ماهیت و کارکرد این شبکه‌ها محسوس است. به عبارتی، تاکنون پژوهشی نظام‌مند و کیفی با رویکرد تمرکز بر تجربه زیسته اعضای هیئت علمی درخصوص بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی در آموزش انجام نشده است. در حالی که فهم ادراکات اساتید از این پدیده می‌تواند بستری مؤثر برای تدوین راهبردهای آموزشی مبتنی بر فناوری فراهم آورد و مسیر سیاست‌گذاری‌های آتی در نظام آموزش عالی را روشن‌تر سازد. از این رو، پژوهش حاضر با هدف واکاوی ادراک اساتید دانشگاه از ماهیت و کاربرد شبکه‌های اجتماعی در فرآیند آموزش و با بهره‌گیری از رویکرد کیفی طراحی و اجرا شده است تا شناختی جامع‌تر نسبت به این پدیده در حال تحول به دست دهد.

پیشینه پژوهشی

با گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی، شبکه‌های اجتماعی به عنوان یکی از مؤثرترین بسترهای تعامل و تبادل اطلاعات در عرصه‌های گوناگون از جمله آموزش موردتوجه پژوهشگران قرار گرفته‌اند. در دهه اخیر، استفاده از این پلتفرم‌ها در محیط‌های آموزشی موجب بروز فرصت‌ها و چالش‌های متعددی شده است و همین امر موجب افزایش شمار مطالعات در این حوزه شده است. بررسی ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد که مطالعات پیشین را می‌توان در سه محور عمده طبقه‌بندی کرد:

گروهی از پژوهش‌ها به بررسی فرصت‌ها و چالش‌های استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در آموزش پرداخته‌اند من جمله؛ مسئله نقض حریم خصوصی (Surji & Surji, 2024)، افت تحصیلی دانشجویان (امامی‌ریزی، ۱۳۹۵)، عدم امنیت (Hung & Yuen, 2010)، انتشار اطلاعات مشکوک، حواس‌پرتی دانش‌آموزان و عدم کنترل درست مطالب، اشاره کرده‌اند

(Ubaedillah et al, 2021)، برخی به مزایای استفاده از شبکه‌ها در آموزش از جمله؛ افزایش مشارکت (Noori et al, 2022)، افزایش دسترسی به اطلاعات و منابع مربوط به مواد درسی (Maben & Helvie-Mason, 2017) و بهبود فرآیند مدیریت مدرسه (Eke & Singh, 2018)؛ گسترش یادگیری و آموزش فراتر از کلاس درس و تقویت فرهنگ یادگیری (Ractham& Firpo, 2011)، بالارفتن کیفیت تجارب یادگیری (Gopalan, 2022) و یادگیری تلفیقی (موحدی و همکاران، ۱۳۹۴) اشاره داشتند.

دسته دوم به مبانی نظری استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش پرداخته‌اند در این زمینه به‌عنوان نمونه غلام‌پور و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی مبانی و عوامل موفقیت برنامه‌های آموزشی از طریق شبکه‌های اجتماعی پرداختند نتایج نشان داد تجزیه و تحلیل داده‌ها، عوامل کلیدی موفقیت شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش در ۴ بعد، ۹ عامل و ۴۱ مقوله طبقه‌بندی شدند. این ابعاد شامل بعد ساختاری (مشمتمل بر عوامل سازمانی و کیفیت شبکه‌ها)؛ بعد سیستم‌های مدیریتی (مشمتمل بر عوامل سیستم مدیریت یادگیری، مدیریت محتوا و مدیریت شبکه)؛ بعد رفتاری (مشمتمل بر عوامل یادگیرنده و یاددهنده) و بعد زمینه‌ای (مشمتمل بر عوامل فناوری و فرهنگی) می‌باشند.

دسته سوم که پژوهش‌های محدودی در این زمینه انجام شده است به بررسی ادراک ذینفعان در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش به صورت کیفی پرداختند، در این زمینه به‌عنوان نمونه Karim Alwaely et al (2024) در پژوهشی به بررسی نگرش دانشجویان در زمینه کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آموزش پرداختند نتایج نشان داد نگرش دانشجویان نسبت به کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آموزش با توجه به جنسیت آنان متفاوت است و همه آنان نگرش مثبتی در زمینه کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آموزش داشتند.

در ارتباط با ادراک دانشجویان و فراگیران از کاربرد شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش، Brady et al (2010) در مطالعه‌ای به منظور ارزیابی مزایای آموزشی بررسی نشده از سایت‌های شبکه اجتماعی، نگرش دانشجویان فارغ‌التحصیل از دوره‌های آموزش از راه دور را در مورد استفاده از این سایت‌ها به صورت ابزارهای آنلاین مؤثر برای آموزش و یادگیری سنجش نمودند. نتایج نشان داد که شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند به صورت مؤثری در دوره‌های آموزش عالی از راه دور و به صورت یک ابزار تکنولوژیکی برای ارتباطات آنلاین بهبود یافته بین دانشجویان در دوره‌های آموزش عالی از دور استفاده شوند. با وجود مطالعات متعددی که بر کارکردها، چالش‌ها و بنیان‌های نظری شبکه‌های اجتماعی در آموزش تمرکز دارند، آنچه در اغلب این پژوهش‌ها مغفول مانده، تحلیل عمیق و کیفی از تجربه زیسته‌ی اعضای هیئت علمی در مواجهه با این فناوری‌هاست. این در حالی است که درک اساتید از ماهیت و کارکرد این شبکه‌ها می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در پذیرش، کاربست و سیاست‌گذاری آموزشی پیرامون آن‌ها ایفا کند. بر همین اساس، پژوهش حاضر با هدف «تبیین ماهیت و کاربرد شبکه‌های اجتماعی در فرآیند آموزش از دیدگاه اساتید دانشگاه» انجام شده است تا با واکاوی تجربه زیسته اساتید، شناختی ژرف‌تر و کاربردی‌تر نسبت به این پدیده نوظهور فراهم گردد.

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر کیفی و از نظر روش مبتنی بر مطالعات پدیدارنگاری با رویکرد توصیفی است. مطالعه

پدیدارنگاری معنای تجارب زیسته افراد متعدد از یک مفهوم یا پدیده را توصیف می‌کند. هدف اساسی تحقیق پدیدارنگاری این است که جزئیات کاملاً توصیفی را در اختیار محقق قرار دهد تا مشخص سازد که این افراد چه درکی از پدیده موردنظر دارند (Creswell, 2017). جامعه آماری این پژوهش کلیه اساتید دانشگاه بیرجند به عنوان یکی از دانشگاه‌های تابعه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بودند. نمونه‌گیری به صورت هدفمند - ملاک محور (ملاک ورود حداقل مرتبه علمی استادیار، داشتن ۵ سال سابقه تجربی و داشتن تألیف و تجربه آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی بود) و تا رسیدن به اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت. نمونه پژوهش حاضر شامل ۱۵ نفر از اساتید دانشگاه در گروه‌های علوم پایه، علوم انسانی و فنی و مهندسی بود. جمع‌آوری داده‌ها، با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام گرفت. در هر مصاحبه پاسخ‌های اساتید ضبط و بعد از پایان مصاحبه به صورت کتبی نوشته می‌شد. جهت رعایت اخلاق در روند پژوهش به هرکدام از اساتید یک کد اختصاص داده شد و از ذکر جزئیات خودداری شد. در ادامه ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱. اطلاعات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

ردیف	مدرک تحصیلی	رشته تحصیلی	کد مصاحبه
۱	دکتری	برنامه‌ریزی درسی	۱م
۲	دکتری	مدیریت آموزشی	۲م
۳	دکتری	روانشناسی تربیتی	۳م
۴	دکتری	شیمی	۴م
۵	دکتری	مدیریت آموزشی	۵م
۶	دکتری	زیست‌شناسی	۶م
۷	دکتری	روانشناسی	۷م
۸	دکتری	مدیریت آموزشی	۸م
۹	دکتری	فیزیک	۹م
۱۰	دکتری	برنامه‌ریزی درسی	۱۰م
۱۱	دکتری	نرم‌افزار گرایش شبکه	۱۱م
۱۲	دکتری	شیمی	۱۲م
۱۳	دکتری	آمار	۱۳م
۱۴	دکتری	مدیریت آموزشی	۱۴م
۱۵	دکتری	ریاضی کاربردی	۱۵م

داده‌های به دست آمده از مصاحبه با استفاده از تحلیل مضمون در سه سه سطح، مضامین فراگیر، سازمان دهنده و پایه تجزیه و تحلیل شدند، تحلیل داده‌ها مبتنی بر روش گيورگی^۱ که یک راهبرد مناسب برای تحلیل داده‌ها در پدیدارنگاری توصیفی می‌باشد، انجام شد. این روش شامل مراحل چون خواندن چندباره متن مصاحبه‌ها، مشاهده و رسیدن به درک عمومی از تفکرات شرکت‌کنندگان، شناسایی واحدهای معنا در متن، ترکیب واحدهای معنایی مشابه به صورت قیاسی و

تشکیل دسته‌بندی‌های مفهومی، ترکیب دسته‌های مفهومی تا رسیدن به تم‌هایی که نشان‌دهنده بینش شرکت‌کنندگان در زمینه پدیده است (Hollan, 2012). همچنین در پژوهش حاضر از مدل تحلیلی پدیدارنگاری اپوخه^۱ استفاده شد. در اپوخه هرگونه تفهیم، قضاوت و دانستنی‌های محقق کنار گذاشته می‌شود و پدیده مجدداً به صورت عینی، دست‌نخورده و باحساسی باز و وسیع از نقطه نظر یک خود ناب یا متعالی بازبینی می‌شود (اصطلاح براکتینگ^۲). همچنین موارد مرتبط به پیشینه ذهنی محقق روی کاغذ آورده شد و در فرآیند مصاحبه حتی الامکان سعی شد به آن پرداخته شود.

در زمینه روایی و پایایی از روش Guba & Lincoln (۱۹۸۰) استفاده شد. آن‌ها چهار معیار «قابلیت اعتبار^۳، قابلیت انتقال^۴، قابلیت اتکا^۵ و قابلیت تأیید^۶» را به منظور ارزیابی دقت علمی پژوهش برشمردند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۶). در زمینه قابلیت اعتبار، از روش کنترل اعضاء شرکت کننده استفاده شد. در زمینه قابلیت انتقال، یافته‌ها در اختیار متخصصین قرار داده شد. در زمینه قابلیت اتکا (قابلیت اطمینان)، از روش توافق بین کدگذاران استفاده شد و در زمینه قابلیت تأیید مرور و بازخورد هم‌تایان بکار برده شد.

یافته‌ها

ادراک اساتید پیرامون استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش در ۶ بُعد اصلی، ۱۹ مضمون سازمان‌دهنده و ۷۰ مضمون پایه دسته‌بندی و در ذیل شرح داده شده است.

۱- ادراک اساتید در مورد ماهیت شبکه

در این بُعد اصلی، ادراک اساتید از ماهیت شبکه‌های اجتماعی در ۴ زمینه: ساختار شبکه و سطح تعامل در آن، جامعه هدف، نوع استفاده و ماهیت تکوینی، دسته‌بندی شده است. نتایج به تفصیل در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱: ادراک اساتید از ماهیت شبکه‌های اجتماعی

شماره	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۱-۱	ماهیت پیام‌رسانی و کاربرد متفاوت، قابلیت متفاوت و تأثیر جامعه هدف	ماهیت یکسان و کاربرد متفاوت	ماهیت شبکه‌ها
۱-۲	تلاطم اولیه، افزایش پیوسته زمان استفاده و درهم‌تنیدگی با زندگی حرفه‌ای، ثبات در گذر زمان و گسترش در تمام جنبه‌های زندگی	ماهیت در حال تکوین	

ماهیت یکسان و کاربرد متفاوت: اساتید شرکت کننده در این پژوهش معتقد بودند که شبکه‌های اجتماعی مجازی ماهیت یکسان داشته و همگی پیام‌رسان هستند. چرا که اصول حاکم بر این شبکه‌ها یکی است و از دید آنان، این شبکه‌ها فضایی برای تبادل اندیشه است. برای مثال شرکت کننده شماره (۱۶) بیان داشت: «این شبکه‌ها ماهیتاً پیام‌رسان هستند، چون به نظر من در بستر اینترنت کار دیگری نمی‌توان انجام داد»

1. Epoche

2. Beracketing

3. Credibility

6. Dependability

7. Conformability

مشارکت‌کنندگان (۱۱، ۱۰۸، ۶، ۳، ۲) ماهیت شبکه‌های اجتماعی با توجه به اینکه همه آن‌ها برای اطلاع‌رسانی هستند یکسان بیان کردند. به بیان مشارکت‌کننده (۱۱): «ماهیت همه شبکه‌ها یکسانه ولی استفاده فرق می‌کنه، ما می‌تونیم استفاده-های متفاوتی داشته باشیم، مثلاً استفاده آموزشی کنیم یا هر استفاده دیگه‌ای».

کاربرد متفاوت: اکثر شرکت‌کنندگان در پژوهش پیام‌رسان بودن شبکه‌ها را ماهیت اصلی آن‌ها معرفی می‌نمودند، ولی در اظهارات خود یکی از علل و عوامل استفاده یا عدم استفاده از این شبکه‌ها را تفاوتی می‌دانستند که در ساختار شبکه‌ها و به تبع آن در سطح تعاملی که ایجاد می‌کنند و نیز جامعه هدف وجود دارد.

برای مثال شرکت‌کننده (۱۴) بیان می‌نمود که «در تلگرام گروه تشکیل می‌شود که این امر را در فیس بوک نداریم و برای پیام‌رسانی‌های سازمانی خیلی مناسب است». همچنین شرکت‌کننده (۴) در ارتباط با ماهیت شبکه‌ها بیان می‌داشت: «در اسکایپ شما می‌توانید چند کاربر داشته باشید که باهم به‌طور هم‌زمان ارتباط داشته باشند و صرفاً در این جا یک ارتباط دو نفره برقرار نیست».

شبکه‌های اجتماعی، فضاهایی در دنیای مجازی هستند که برای ارتباط میان افراد مختلف با سطوح گوناگون دسترسی، به وجود آمده‌اند. ایجاد ارتباطات جمعی و میان فردی، تشکیل اجتماعات مجازی، اطلاع‌رسانی و تبادل اطلاعات و نظریات شناخته‌ترین کارکردهای این فضاها هستند.

برخی از اساتید دانشگاه (مصاحبه‌شوندگان، ۱ و ۱۴) سطح تعامل خود در شبکه‌ها را با توجه به ساختار آن بیان می‌کردند. در این راستا کیویز^۱ تعاملی بودن به‌صورت هم‌زمان را در سه عامل: ساختار فنی رسانه، ادراک افراد و الگوی تعامل می‌دانست (نقیب السادات و قصابی، ۱۳۹۲).

جامعه هدف: برخی دیگر از اساتید در توضیح ماهیت متفاوت شبکه‌های اجتماعی بیان می‌داشتند که تفاوت در شبکه‌های اجتماعی به تفاوت مخاطبین و جامعه هدف بستگی دارد. برای مثال شرکت‌کننده شماره ۱ بیان می‌داشت: «استفاده از این شبکه‌ها تنها بستگی به استفاده‌کننده ندارد، بلکه باید ببینیم جامعه‌ای که می‌خواهیم به آن‌ها پیام دهیم چه کسانی هستند و عضو کدام شبکه‌ها می‌باشند».

یا شرکت‌کننده شماره ۱۴ بیان داشت: «در فیس بوک جامعه مخاطبین شما خیلی گسترده است، ولی در توییتر مخاطب شما آدم‌های خاص هستند و مخاطبیش یک جامعه آگاه است». همچنین مشارکت‌کنندگان شماره‌های (۳، ۱۰، ۷ و ۱۶) بیان داشتند که شبکه‌های اجتماعی ویژگی‌هایی دارند که آن‌ها را متفاوت می‌کند و با جامعه هدف آن‌ها مرتبط است. اساتید مشارکت‌کننده همچنین تأکید کردند که کاربرد این شبکه‌ها به نوع درس (نظری یا عملی) و به مقطع تحصیلی (ارشد یا دکتری) بستگی دارد. شرکت‌کننده (۱۶) در این زمینه می‌گوید: «به نظر من این شبکه‌ها در گروه‌های تحصیلات تکمیلی کاربرد آموزشی بیشتری دارد».

طبق نظر مک‌لوهان فناوری ارتباطات، جهان را به‌صورت دهکده جهانی درآورده است. او به‌عنوان منادی ایده دهکده جهانی با بیان این جمله که «رسانه همان پیام است» تأثیرات شگرف فناوری را بر الگوهای رفتار و ساخت‌های اجتماعی

یادآور می‌شود (خدایاری و همکاران، ۱۳۹۳) بنابراین باید بیان داشت در بستر وب دو که شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پایه آن شکل گرفته است، این گفته مک لوهان تغییر می‌کند چراکه در این بستر، رسانه همان «مخاطب» است. همچنین در تعریف مخاطب شاهد چهار مرحله پیشرفته هستیم که می‌توان به دوره پیش از وب، وب ۱، وب ۲ و وب ۳ اشاره کرد. در دوره پیش از وب، «مخاطب» در دوره وب یک، «کاربر» و در دوره وب دو، «ارتباط‌گر» و در وب سه و در سال ۲۰۲۰، «شبکه‌وند» مطرح است (رضایان، ۱۳۹۳).

ماهیت در حال تکوین: از دید برخی از مشارکت‌کنندگان این شبکه‌ها یک نوع رسش تکوینی^۱ دارند. برای مثال شرکت‌کننده (۲) اظهار می‌دارد «این مثل یک دانشجوی ترم اول می‌ماند که وارد دانشگاه می‌شود شما ببینید تا ترم ۱ چه تغییر و تحولی در وی ایجاد می‌شود. شبکه‌ها هم اول که وارد می‌شود یک تلاطم و آشفتگی و یک عدم ثباتی دارد ولی بعد به ثبات خودش می‌رسد».

اساتید معتقد بودند که شبکه‌های اجتماعی مجازی پدیده‌ای است که افراد در ابعاد مختلف فردی، سازمانی، فرهنگی و اجتماعی زندگی با آن روبرو می‌شوند و با گسترش روزافزون آن‌ها، همه افراد ناگزیر از به‌کارگیری آن‌ها می‌باشند. بنابراین این یافته همسو با نظریه راجرز^۲ بیان می‌نماید که بر اساس بررسی‌های صورت گرفته، مدل‌ها و روش‌های گوناگونی برای پذیرش و استفاده از فناوری به‌کاررفته شده که ازجمله معتبرترین آن‌ها نظریه «اشاعه و پذیرش نوآوری‌ها»^۳ راجرز است که به بررسی روند اشاعه و پذیرش نوآوری در جامعه می‌پردازد.

۲. دیدگاه اساتید در مورد شبکه‌های اجتماعی در ایران

مشارکت‌کنندگان در این زمینه اذعان داشتند که شبکه‌های اجتماعی داخلی و خارجی، کارایی چندانی در امر آموزش در داخل کشور ندارند و بسیاری از جنبه‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی و پایگاه‌هایی که در قالب رسانه‌های اجتماعی کار می‌کنند، هنوز ناشناخته و مکتوم مانده است. مفاهیم به‌دست آمده از مصاحبه‌ها در این زمینه به شرح ذیل است:

جدول ۲: ادراک اساتید در مورد شبکه‌های اجتماعی در کشور

شماره	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۱-۲	عدم استفاده تخصصی، فراگیری نامتعادل، قطبی شدن در استفاده	عدم تعادل در استفاده	تأثیرپذیری از شبکه‌های اجتماعی در ایران
۲-۲	نبود زیرساخت فرهنگی، زیرساخت فنی نامناسب، نبود قانون مدون	نبود زیرساخت مناسب	
۳-۲	فیلترکردن شبکه‌های متناسب با آموزش، عدم امکان استفاده از تمام قابلیت‌ها	دخالت‌های سیاسی	

عدم تعادل در استفاده: تعادل در استفاده از شبکه‌های اجتماعی از موارد مهم و تأثیرگذار در استفاده از این شبکه‌ها است. در این زمینه شرکت‌کننده شماره (۱) در این زمینه می‌گوید: «آن‌طوری که کاربر ایرانی استفاده می‌کند تقریباً همه این شبکه‌ها شبیه هم هستند، اما برای کاربران تخصصی قابلیت‌های آن‌ها فرق می‌کند؛ مثلاً یک بازاریاب ممکن است مشکلی با اینستاگرام حل شود تا تلگرام».

1. Developmental Maturation
2. Rogers

3. Diffusion of Innovations Theory

شرکت‌کننده شماره (۵) در این زمینه می‌گوید: «کاملاً استفاده از این شبکه‌ها شخصی است و هیچ قانونمندی در استفاده از آن‌ها نیست. ما به‌صورت آزمون‌وخطا پیش می‌رویم و ممکن است تا آخر دوره تدریس‌مان همان روش را ادامه دهیم. کلی زمان و انرژی هدر می‌رود و درنهایت هم ممکن است به نتیجه درستی نرسیم (قطبی شدن)» این گفته را مشارکت‌کنندگان (۲، ۴ و ۱۲) نیز تأیید کردند.

نبود زیرساخت مناسب: یکی از موانع مهم استفاده از ابزارهای الکترونیکی در هر امری ازجمله آموزش عدم وجود زیرساخت‌های لازم است. در این زمینه اساتید دانشگاه نبود زیرساخت‌های لازم را یکی از مشکلات خود بیان نمودند. مشارکت‌کنندگان (۱، ۴ و ۱۱) به مشکلاتی چون پهنای باند ضعیف اینترنت و وجود پارازیت برای اشتراک فایل و فیلم‌هایی جهت مصاحبه‌های تخصصی اشاره کردند.

کشور ما در زمینه فرهنگ‌سازی ضعیف عمل می‌کند، باید قبل از ورود تکنولوژی‌هایی چون شبکه‌های اجتماعی، زمینه‌سازی فرهنگی آن شروع شود، اما در کشور زمانی که به بحران گرفتار می‌شویم شروع به فرهنگ‌سازی می‌کنیم (مصاحبه‌شوندگان، ۲، ۱۲ و ۱۵).

دخالت‌های سیاسی: در این زمینه باید بیان داشت که تعلیم و تربیت در وضعیت فعلی ایران به اعتقاد برخی، شکل خاصی دارد زیرا از یک‌طرف نظام سیاسی همواره سعی نموده که ارزش‌های متناسب با ایدئولوژی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ را به اتباعش ارائه کند و از طرفی دیگر، هم‌زمان با ارزش‌های مربوط به نوگرایی و مدرنیزاسیون از زمان انقلاب مشروطه تا به امروز در حال سرازیرشدن به جامعه ایران هستند؛ بنابراین از همان آغاز جامعه ما با ارزش‌های متفاوت و متضادی روبرو بوده که چالش‌هایی را نیز در پی داشته است (حاضری و رضاپور، ۱۳۹۲). در ذیل به نمونه‌ای از مصاحبات در این زمینه اشاره شده است:

یکی از مشکلات دیگر شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش دخالت‌های سیاسی و بدون برنامه است (مصاحبه‌شوندگان، ۱، ۲، ۱۱، ۳ و ۱۵). شرکت‌کننده شماره (۱) بیان می‌دارند: «نه این‌که بگیرم تلگرام امکان چت تصویری یا فیلم آنلاین نداره اما حداقلش در ایران فعال نیست و بیشتر کانال‌های مرتبط با آموزش فیلتر هست»

همچنین مشارکت‌کننده شماره (۱۵) بیان داشت «فیس بوک در زمینه آموزش بستر مناسبی داره، اگر فیلتر نبود من برای آزمایشگاه تخصصی خودم یک صفحه درست می‌کردم»

می‌توان گفت دلیل این موضوع این است که در حوزه سیاست، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی تأثیر زیادی بر شکل‌گیری و هدایت افکار عمومی دارند. همچنین این رسانه‌ها معمولاً زیر نظر نظام سیاسی هر کشور قرار می‌گیرند.

۳. ادراک اساتید در مورد کاربرد شبکه‌های اجتماعی

ادراک اساتید در مورد کاربردهای شبکه‌های اجتماعی در ایران جدول ۳ به‌طور خلاصه بیان شده است. همان‌طور که در در نتایج مشهود است در این زمینه چهار کاربرد تفریحی، اقتصادی، تغییر جو محیط و کاربرد آموزشی مورد اشاره بود.

جدول ۳: ادراک اساتید از کاربردهای شبکه‌های اجتماعی

شماره	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۱-۳	تفریح، بازی، خواندن خبر	تفریحی	کاربرد
۲-۳	تبلیغات، خریدوفروش	اقتصادی	
۳-۳	ایجاد جو مثبت و منفی اجتماعی، ایجاد جو علمی و ایجاد حس صمیمیت	تغییر جو محیط	
۴-۳	مشاوره آموزشی، رابط آموزشی، مکمل فرآیند آموزش، جایگزین آموزش از راه دور	آموزشی	

کاربرد تفریحی: از دیدگاه اکثر اعضای هیئت علمی دانشگاه، میزان استفاده از این شبکه‌ها بیشتر در جهت تفریح و سرگرمی است. آن‌ها عقیده داشتند که اکثر افراد در هر زمینه شغلی و تحصیلی در ایران نمی‌توانند بین کار و سرگرمی‌شان تمایز قائل شوند و در این زمینه در کشور نیاز به آموزش‌های اساسی، احساس می‌شود.

برای مثال شرکت‌کننده شماره (۱۲) بیان می‌داشت: «*ایرانی‌ها کار مفید انجام نمی‌دهند، مثلاً در موقع ساعات کاری اخبار شبکه خبر را می‌خوانند و دیگر ۳۰:۲۰ برایشان جالب نیست*». بیشتر مردم کشور از شبکه‌های اجتماعی جهت سرگرمی و تفریح استفاده می‌کنند و کمتر در جنبه‌های دیگر زندگی خود از آن‌ها استفاده می‌کنند (مصاحبه‌شوندگان، ۲، ۵ و ۱۲). در این‌باره مصاحبه‌شونده (۱۲) می‌گوید: «*این میزان استفاده که ما ایرانی‌ها از شبکه‌های اجتماعی داریم جهت تفریح هست، ما ایرانی‌ها کار مفیدی با آن انجام نمی‌دهیم*».

کاربرد اقتصادی: شبکه‌های اجتماعی در زمینه فعالیت‌های اقتصادی چون خریدوفروش کالا، تبلیغات کالا و خدمات کاربرد زیادی دارد (مصاحبه‌شوندگان؛ ۵، ۱۱، ۱۲). به گفته مصاحبه‌شونده (۱۲) «*شبکه‌های اجتماعی کاربردهای اقتصادی زیادی دارد، از طریق این‌ها برای کارشان تبلیغ می‌کنند، بازاریابی می‌کنند و با مشتریان ارتباط برقرار می‌کنن*».

تغییر جو محیط: با توجه به مفاهیم به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها، نظرات نشان می‌دهند که حسن‌تعلق به جامعه در اثر به‌کارگیری شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش و محیط کلاسی توسط اساتید افزایش یافته است.

برخی از اساتید کاربردهای آن‌ها را در تغییرات جو محیط مؤثر می‌دانستند (مصاحبه‌شوندگان، ۷ و ۱). در این‌باره مصاحبه‌شونده ۷ بیان داشت «*همین جریانات اخیر نرخ ارز یکی از علل آن تلگرام بود چون با گذاشتن پیام‌های تهییج‌کننده باعث می‌شد افراد بیشتری به سمت طلا و ارز رو بیارن و این خودش بحران ایجاد می‌کند*» همچنین مشارکت‌کننده (۱) در این زمینه می‌گفت «*بعضی وقت‌ها نیاز به شادابی هم هست مثلاً اگر جو آزمایشگاه منفی شده و پیام‌های منفی رو احساس کنم، به فراخور گاهی وقت‌ها پیام‌های روان‌شناسی می‌گذارم که تفکر مثبت ایجاد باشه*» از سوی دیگر با گذاشتن مطالب و بحث‌های علمی باعث ایجاد یک جو علمی میان افراد می‌شود (مصاحبه‌شونده، ۱)

پژوهش‌ها نشان داده‌اند که در یادگیری الکترونیکی، نبود احساس «جامعه» به دلیل ارتباطات اجتماعی ضعیف بین اعضا، یک مشکل مهم است. استادان دانشگاه معتقدند استفاده از این شبکه‌ها می‌تواند این مشکل را برطرف کند و جو علمی و اجتماعی کلاس را بهتر کند؛ به طوری که افراد مثل اعضای یک خانواده با هم همکاری می‌کنند و یادگیری افزایش می‌یابد.

به بیان دیگر اساتید فکر می‌کنند شبکه‌های اجتماعی کمک می‌کند دانشجویان احساس نزدیکی و ارتباط بیشتری با استادان داشته باشند. این شبکه‌ها باعث می‌شود دانشجویان و استادان راحت‌تر با هم حرف بزنند و همکاری کنند و کلاس درس، شبیه یک جمع دوستانه و پویا شود.

کاربرد آموزشی: اساتید مهم‌ترین کاربردهای شبکه‌های اجتماعی در زمینه آموزش را: استفاده جهت مشاوره تحصیلی (مصاحبه‌شونده، ۴)، ایجاد ارتباط آموزشی مستمر بین استاد و دانشجو (مصاحبه‌شوندگان، ۶، ۵ و ۱۳)، امکان جایگزین شدن به جای آموزش‌های از راه دور (مصاحبه‌شوندگان، ۴ و ۱۳) و فرآیندهای مکملی آموزش چون؛ گذاشتن منابع تکمیلی (مصاحبه‌شونده، ۱۱)، دادن تمرین به دانشجو (مصاحبه‌شونده، ۱۵)، برگزاری امتحان و ابلاغ تکالیف (مصاحبه‌شونده، ۱۳) و رفع اشکالات دانشجو (مصاحبه‌شونده، ۷) ذکر کردند.

به عنوان مثال مشارکت‌کننده (۱۲) بیان داشت «شبکه‌های اجتماعی کاربردهای آموزشی مختلفی چون؛ گذاشتن منابع تکمیلی آموزش، ارائه تکالیف و برگزاری امتحان رو دارن» همچنین مشارکت‌کننده (۱) بیان داشت «اگر برنامه‌ریزی منظمی وجود داشته باشه در خیلی از رشته‌ها می‌تونه جایگزین آموزش از راه دور بشه».

۴. ادراک اساتید از چالش‌های استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی

تحلیل دیدگاه مشارکت‌کنندگان در زمینه چالش‌های استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش را در ۴ محور بیان داشتند. نتایج در جدول ۴ بیان شده است.

جدول ۴: ادراک اساتید از چالش‌های شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش

شماره	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۴-۱	عدم اطمینان، کمبود وقت، دیدگاه نامناسب، غلبه کاربرد جهت یادگیری به جای آموزش، عدم آشنایی و تسلط و دیدگاه متفاوت اساتید	مرتبط با اساتید	چالش‌های استفاده آموزشی
۴-۲	عدم تسلط مناسب، استفاده نامتعادل و عدم اطمینان	مرتبط با دانشجویان	
۴-۳	عقب‌ماندگی از انطباق با تکنولوژی، توزیع نامتعادل، غلبه دیدگاه تجاری به آموزش	مرتبط با نظام آموزشی	
۴-۴	عدم طراحی برای آموزش و نداشتن قالب آموزشی	مرتبط با شبکه‌ها	

چالش‌های مرتبط با اساتید: در این مورد اساتید به مضامینی از قبیل؛ عدم اطمینان به شبکه‌های داخلی (مصاحبه‌شوندگان، ۱ و ۴)، نداشتن وقت جهت ورود به این گونه آموزش‌ها (مصاحبه‌شونده، ۱۲)، استفاده بیشتر جهت یادگیری خود به جای آموزش دانشجو (مصاحبه‌شونده، ۱۰)، دیدگاه متفاوت اساتید در مورد کاربرد آموزشی شبکه‌ها (مصاحبه‌شونده، ۱) و عدم آشنایی کامل با شبکه‌های اجتماعی (مصاحبه‌شونده، ۱ و ۳) اشاره کردند.

مشارکت‌کننده شماره (۱) بیان داشت «نکته‌ای که وجود دارد (شبکه‌های داخلی ایجادشده در مقابل شبکه‌های خارجی) بحث امنیت این شبکه‌ها است که مثلاً در ایران می‌گویند تلگرام امن نیست و شبکه‌های داخلی امن است اما می‌بینید یک شبکه را که خود آن‌ها معرفی می‌کنند ۴۰٪ آن، دست یک ارگان خاص است که خیلی راحت می‌توانند به اطلاعات

دسترسی پیدا کنند».

عوامل مرتبط با دانشجو: آموزش و یادگیری نحوه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مهم است، در این مورد بعضی از دانشجویان در گذاشتن یک پست ساده مشکل دارند (مصاحبه‌شونده، ۵). از طرفی به بیان مشارکت‌کننده (۴): «الان ما با تویی از دانشجویان مواجه هستیم که آنقدر با این سیستم‌های اجتماعی کار کردند که به سادگی به آن‌ها اعتماد نمی‌کنند» عدم اطمینان دانشجویان به این شبکه‌ها در بحث آموزش، یکی از چالش‌های پیش‌روی این گونه آموزش‌ها محسوب می‌شود. همچنین یکی دیگر از چالش‌های مرتبط با دانشجویان، عدم تعادل در استفاده است، مشارکت‌کننده (۱۱) بیان داشت «دانشجویان وقت زیادی از خود را در برنامه‌های تفریحی و سرگرمی این شبکه‌ها می‌گذارند».

عوامل مرتبط با نظام آموزش عالی: نظام آموزش عالی کشور از نظر انطباق خود با تکنولوژی‌های جدید از جمله شبکه‌های اجتماعی، عقب‌افتادگی زیادی دارد (مصاحبه‌شونده، ۶). از دیگر چالش‌های فراروی استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی توزیع نامتعادل دسترسی دانشگاهی به این شبکه‌ها و غالب شدن دیدگاه تجاری در امر آموزش است، در این باره مصاحبه‌شونده (۱) بیان می‌دارد «جهت برقراری ارتباط علمی با دانشگاه‌های خارج از ما آدرس فیس‌بوک می‌خوان، برای اینکه ببینم ما چکار می‌کنیم، اما ما در دانشگاه بیرجند فیس‌بوک نداریم، ولی دانشگاه شریف دارند و به‌روز هستند». همچنین به گفته مشارکت‌کننده (۷) «یک سری از افراد هستن که پول می‌گیرن و تولید محتوا برای کانال‌ها می‌کنن، مثلاً سایت پانیشا^۱ روداریم که روزانه ۶۰ تومان می‌گیرد و درجایی که شما می‌خواهید مطلب می‌گذارد، فرد ممکن است رشته ادبیات باشد و برای رشته برق تولید محتوا کند و داخل کانال بگذارد و پول دریافت کند».

عوامل مرتبط با ساختار شبکه‌های اجتماعی: ساختار یکی از ویژگی‌های خیلی مهم شبکه‌های اجتماعی است که در انواع این شبکه‌ها متفاوت است و هر ساختار امکانات خاصی را در اختیار کاربران خویش قرار می‌دهد. از دیدگاه برخی از مشارکت‌کنندگان، ساختار و طراحی شبکه‌های اجتماعی متناسب با امر آموزش نمی‌باشد. در این زمینه مشارکت‌کننده (۱۲) بیان می‌دارد «اساس این شبکه‌ها برای یاددهی - یادگیری طراحی نشده‌اند و به ارتباطات مربوط است و در این زمینه نسبت به آموزش قوی‌تر است». ساختار شبکه‌های اجتماعی برای دیدگاه آموزشی به صورت تخصصی ایجاد نشده است (مصاحبه‌شونده، ۱۵).

۵. ادراک اساتید از تبعات استفاده از شبکه‌های اجتماعی

نتایج به دست آمده در مورد تبعات استفاده آموزشی از شبکه‌ها را می‌توان در ۲ محور؛ تبعات مثبت و منفی دسته‌بندی کرد (جدول ۵):

۱. پانیشا، پلتفرم آنلاین ایرانی برای انجام پروژه‌ها است. در این سایت، کارفرماها می‌توانند پروژه‌های خود را (در زمینه‌هایی مثل برنامه‌نویسی، طراحی سایت، تولید محتوا، ترجمه، طراحی گرافیک و غیره) ثبت کنند و با افراد متخصص برای انجام این پروژه‌ها پیشنهاد همکاری بدهند.

جدول ۵: ادراک اساتید از تبعات استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی

شماره	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۵-۱	فراگیر شدن تولید دانش، انگیزش فراگیر، مکمل شدن آموزش و یادگیری، افزایش صمیمیت؛ کاهش هزینه‌های آموزشی؛ صرفه‌جویی در زمان، فراگیر شدن آموزش، یادگیری عمیق، یادگیری زبان خارجه؛ یادگیری گروهی، یادگیری مادام‌العمر، شناخت روحیات و اخلاقیات، یادگیری غیرمستقیم، هشدار دادن، برداشتن بعد زمان و مکان و سهولت کاربرد یادگیری سطحی، عدم شفافیت، ایجاد وابستگی، تدریس سطحی اساتید، افزایش امکان	مثبت	۳ ن
۵-۲	تقلب، عدم رسمیت مکاتبات، نقض مؤلفه سازماندهی مدیریت دانش، نگرانی‌های پرورشی، اتلاف وقت	منفی	

تبعات مثبت: اعضای هیئت علمی دانشگاه به مزایای زیادی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش اشاره داشتند که در ذیل برای برخی از این زیرمؤلفه‌ها به نمونه‌ای از مصاحبه‌ها اشاره شده است:

در این زمینه مشارکت‌کننده (۱۴) عقیده داشت «با استفاده از شبکه‌های اجتماعی بسیاری از مردم خود دیگر تولیدکننده محتوا شده‌اند». همچنین به گفته مشارکت‌کننده (۱۴) «اگر همکاران من در گروه‌های دیگر مثال خوبی زده باشند یا اپلیکیشن خاصی را قرار بدهند من همان را برای دانشجویان در کانال می‌گذارم و همین باعث می‌شود دانشجو دید بیشتری نسبت به درس پیدا کند و یادگیری عمیق‌تری صورت می‌گیرد به شرط اینکه مدرس یا کسی که می‌خواهد استفاده کند درست استفاده کند».

منظور از همکاری، مشارکت مثبت در شبکه تعاملات با دانشجویان و دیگر شرکاء است؛ هدف دیگر هدایت دانشجویان به کارگروهی با یکدیگر است. بدین ترتیب مدرس بهره‌ور نشان می‌دهد که می‌تواند تلاش‌های خود، همکاران و دانشجویان و پژوهشگران دیگر را که همگی روی موضوع مشترکی کار می‌کنند پیوند زده، به جای ایجاد رقابت (ناسالم) میان آن‌ها، آنان را به سوی انجام کارگروهی همسو، راهنمایی کند.

تبعات منفی: همچنین اعضای هیئت علمی دانشگاه با توجه به تجارب خود به تبعات منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش اشاره کردند. به بیان مشارکت‌کننده (۷) «اگر استاد همه چیز رو در این شبکه‌ها به صورت آماده به دانشجو تزریق کند باعث یادگیری سطحی میشه». همچنین مشارکت‌کننده (۵) بیان داشت؛ «دانشجو استناد می‌کند به فلان گروه شیمی که معلوم نیست چه کسی نوشته؟ مدیرش کیست؟». همچنین به علت گذاشتن پست‌های زیاد و شلوغ شدن کانال‌ها امکان توجه به مطالب مرتبط و علمی کم می‌شود» (مصاحبه‌شونده، ۱۵).

در تبیین این تناقض‌ها در یافته‌های پژوهش می‌توان به گفته خود اساتید استناد کرد که ابعاد مثبت و منفی تکنولوژی‌های جدید همواره در کنار هم می‌آیند و نمی‌توان از آن‌ها اجتناب کرد (مصاحبه‌شونده، ۲). این نحوه استفاده ما از شبکه‌ها است که آن‌ها را مدیریت می‌کند (مصاحبه‌شونده، ۱۴). برای نمونه تناقضی که در نظرات بین ایجاد یادگیری عمیق و سطحی به وجود آمده را می‌توان با توجه به نحوه کاربرد آن در آموزش توجیه و مدیریت کرد، با تغییر رویکردهای خود نسبت به آموزش می‌توان یادگیری از طریق شبکه‌ها را به سمت تعمیق بیشتر پیش برد (مصاحبه‌شونده، ۷ و ۱۴).

۶. بُعد اصلی: راهکارها

با توجه به بیانات مشارکت‌کنندگان، ادراک استادان از راهکارهای بهبود کاربرد شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش در چهار محور طبقه‌بندی شده است. یافته‌های این بخش در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶: ادراک اساتید از راهکارهای بهبود شبکه‌ها در امر آموزش

شماره	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۱-۱	تغییر نقش معلم و دانش‌آموز، تغییر شیوه آموزش	تغییر رویکرد آموزش	تغییر رویکرد آموزش
۱-۲	ایجاد شبکه‌های آموزش ملی، ایجاد کانال تخصصی، سازمان‌دهی مناسب مطالب	مدیریت دانش	
۱-۳	فرهنگ‌سازی، آموزش، ایجاد زمینه فرهنگی و مذهبی	زمینه‌سازی	
۱-۴	مدیریت شبکه‌ها، ایجاد کمیته‌های استاندارد سازی، تکنیک‌های هوش مصنوعی	سرپرستی و کنترل	

تغییر رویکرد آموزشی: به گفته برخی اساتید جهت بهره‌مندی بهتر و مؤثرتر از شبکه‌های اجتماعی باید رویکرد آموزشی تغییر یابد (مشارکت‌کنندگان، ۱۴ و ۱۵). در این باره مشارکت‌کننده (۱۵) بیان داشت:

«باید نقش معلمان و یادگیرندگان با توجه به این شبکه‌ها تعریف و مشخص بشه، به نظر من با نگاه و رویکرد گذشته به این عناصر نمی‌توانیم به استفاده مؤثر از این شبکه‌ها در امر آموزش امیدوار بود.»

مدیریت دانش: رابطه مثبتی میان خلق دانش و شبکه‌های اجتماعی وجود دارد. همچنین شبکه‌های اجتماعی با تسهیل ارتباطات میان افراد سبب اشتراک دانش و ادغام مدل‌های ذهنی مختلف و نظریه‌های مرتبط از حوزه‌های مختلف می‌شوند (افراسیابی، ۱۳۹۳). در نتیجه آن‌ها می‌توانند به عنوان ابزار قدرتمندی در خدمت مدیریت دانش باشند؛ اما به اعتقاد تمام اساتید شرکت‌کننده در این پژوهش، این شبکه‌ها در زمینه مؤلفه سازمان‌دهی مدیریت دانش دارای اشکالات اساسی هستند. با توجه به بیانات اساتید یکی از مهم‌ترین موارد استفاده بهینه از این شبکه‌ها سازمان‌دهی دانش با ایجاد کانال‌های تخصصی و ملی آموزش در آن‌ها است (مصاحبه‌شوندگان، ۳، ۷ و ۱۵). به گفته مصاحبه‌شونده (۱۱) «اگر مکانیزمی باشد که اطلاعات اضافی وارد شبکه‌ها نشه خیلی بهتر هست، چون در غیر این صورت فرد بدون خواندن اطلاعات مهم اون‌ها رو رد می‌کنه، هر قدر تخصصی‌تر باشه جذاب‌تر و مفیدتر هست.»

زمینه‌سازی: رواج اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی نمایانگر این امر است که در جامعه هیچ‌گونه آموزشی در خصوص استفاده صحیح و مفید از این شبکه‌ها صورت نگرفته است؛ بنابراین پس از اشاعه و ترویج هر امکاناتی در هر جامعه نیاز است تا فرهنگ استفاده از آن ذکر شود. در این زمینه اساتید دانشگاه بیان داشتند که معمولاً همیشه ابزارهایی می‌آیند و بعد از بروز چالش، فرهنگ‌سازی در زمینه آن مورد توجه قرار می‌گیرد (مصاحبه‌شونده، ۶). در مورد استفاده از شبکه‌های اجتماعی نیز به دلیل نداشتن فرهنگ استفاده از آن آثار منفی بیشتر نمود پیدا می‌کند (مصاحبه‌شونده، ۲). به گفته مصاحبه‌شونده (۲): «شبکه‌ها روز به روز در تمام زمینه‌های زندگی گسترش پیدا می‌کنن، پس حذف کلی آن‌ها کار درستی نیست، بچه‌های ما باید یاد بگیرن که فلان چیز ناخوشایند و بد هست سراغش نروند و فلان چیز قابلیت‌های خوبی داره.» باید

کلاس‌های آموزشی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی و حتی یک واحد درسی برای آن در نظر گرفته شود (مصاحبه‌شونده، ۶). به اعتقاد مصاحبه‌شوندگان (۲ و ۵)، توجه به زمان شروع فرهنگ‌سازی و آموزش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این باره مشارکت‌کننده (۱۱) بیان داشت «فرهنگ‌سازی و آموزش رو باید از مدارس شروع کنیم دانشگاه دیگه دیر هست». ایجاد یک زمینه مذهبی نیز در استفاده مناسب از شبکه‌ها مؤثر است (مصاحبه‌شونده، ۲).

سرپرستی و کنترل: در این زمینه اساتید به مواردی چون کنترل شبکه‌های جهت نگذاشتن مطالب غیرمرتبط (مصاحبه‌شونده، ۱۴ و ۸)، ایجاد مکانیزم‌هایی چون هوش مصنوعی جهت کنترل و حذف مطالب غیرمرتبط (مصاحبه‌شونده، ۴) ایجاد کمیته‌های استانداردسازی برای شبکه‌ها و شورای سیاست‌گذاری (مصاحبه‌شوندگان، ۴ و ۶) اشاره داشتند. به بیان مصاحبه‌شونده (۷): «اگر افراد رعایت کنن یا مکانیزمی ساخته بشه که اطلاعات اضافی در شبکه‌ها وارد نشه خیلی مفیدتر می‌تونیم از اون در آموزش استفاده کنیم چون در صورت ورود اطلاعات اضافی، فرد بدون خواندن اطلاعات مهم آن‌ها را رد می‌کنه، هرچقدر کنترل شده و تخصصی‌تر بشه خیلی جذاب‌تر و مفیدتر است».

بحث و نتیجه‌گیری

شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان ابزاری نوین در آموزش مورد توجه نظام‌های آموزشی مختلف است این ابزار در سال‌های اخیر آنقدر فراگیر شده است که نمی‌توان آن را از زندگی جدا دانست. از این‌رو استفاده از آن به‌عنوان ابزار آموزشی می‌توان بخش مهمی از کاستی‌های موجود در زمینه عدالت آموزشی و فراگیر شدن آموزش را برطرف سازد. هدف از این پژوهش حاضر گردآوری اطلاعاتی در مورد به‌کارگیری شبکه‌های اجتماعی مجازی در امر آموزش توسط اعضای هیئت‌علمی دانشگاه و بیان ادراک اساتید در مورد این شبکه‌ها به‌عنوان یک ابزار آموزشی بود که در ادامه نتایج به‌دست آمده تبیین می‌گردد.

یافته‌های پژوهش حاضر در زمینه ادراک از ماهیت شبکه‌های اجتماعی نشان داد که اساتید، ضمن درک ماهیتی نسبتاً یکسان از شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان پیام‌رسان، بر تفاوت‌های کاربردی آن‌ها ازجمله ساختار، سطح تعامل، جامعه هدف و نوع درس تأکید دارند. برخی این شبکه‌ها را دارای ماهیت تکوینی و در حال رشد دانسته‌اند. این دیدگاه‌ها با پژوهش‌هایی چون Alalwan (2022) که بر کاربرد تخصصی شبکه‌ها تأکید دارد و نظریه راجرز (۱۹۹۵) درباره ادراک نوآوری هم‌راستاست. همچنین یافته‌ها با دیدگاه‌هایی که ساختار افقی و تعامل‌پذیر این شبکه‌ها را مزیت اصلی آن‌ها می‌دانند، هم‌خوانی دارد. این ادراک چندبُعدی می‌تواند به استفاده هدفمندتر از شبکه‌های اجتماعی در آموزش کمک کند.

استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش عالی ایران، باوجود ظرفیت‌های بالقوه، همچنان با چالش‌های جدی مواجه است. نتایج این مطالعه در زمینه دیدگاه اساتید در مورد شبکه‌های اجتماعی در ایران نشان می‌دهد که اساتید، به دلیل نبود زیرساخت‌های فناورانه، ضعف در سیاست‌گذاری، و محدودیت‌های فرهنگی و سیاسی، کمتر به بهره‌برداری آموزشی از این ابزارها گرایش دارند. کاربرد این شبکه‌ها بیشتر شخصی، آزمون‌وخطایی و بدون برنامه‌ریزی روشن است، و همین امر منجر به هدررفت زمان، کاهش بهره‌وری آموزشی و در مواردی، بروز قطعی‌سازی در جامعه دانشگاهی شده است. این یافته‌ها با نتایج پژوهش کیان و همکاران (۱۳۹۴) هم‌راستاست که هدف اصلی کاربران را سرگرمی دانسته‌اند، و نیز با مطالعه خانیکی

و بابائی (۱۳۹۰) که به تبعات اجتماعی شبکه‌ها همچون شکاف در درک پدیده‌ها اشاره داشتند. از منظر بین‌المللی نیز، یافته‌های مطالعه Vural (2015) مؤید آن است که نبود زیرساخت‌های مناسب، مهم‌ترین مانع بهره‌گیری از رسانه‌های نوین در آموزش است. بنابراین، توسعه کاربرد آموزشی شبکه‌های اجتماعی، مستلزم بسترسازی فنی، سیاستی و فرهنگی پیش از اجرای گسترده آن‌ها در نظام آموزش عالی است.

با توجه به یافته‌های پژوهش، ادراک اساتید ایرانی از کاربردهای شبکه‌های اجتماعی در چهار حوزه تفریحی، اقتصادی، تغییر جو محیط و آموزشی قابل تحلیل است. در بعد تفریحی، اغلب اساتید استفاده غالب کاربران را معطوف به سرگرمی و بدون هدف مشخص دانسته‌اند که این مسئله حاکی از نیاز به سواد رسانه‌ای و تربیت دیجیتال در کشور است. در زمینه اقتصادی، شبکه‌ها ابزار مؤثری برای تبلیغات، بازاریابی و تعامل با مشتری ارزیابی شده‌اند که این دیدگاه با تحولات جهانی در اقتصاد دیجیتال هم‌راستا است. در بعد تغییر جو محیط، اساتید نقش شبکه‌های اجتماعی را در تقویت حس تعلق، ایجاد جو علمی و کاهش فاصله‌های عاطفی میان اعضای کلاس بسیار مهم دانسته‌اند. در نهایت، کاربردهای آموزشی این شبکه‌ها نیز از نظر اساتید متنوع و مؤثر گزارش شد؛ از تعامل استاد - دانشجو تا تکمیل فرآیند آموزش رسمی. این یافته‌ها با پژوهش‌های (Hung & Yuen (2025)، Galimoto et al (2025) و brady et al (2010) همسوست که بر قابلیت شبکه‌های اجتماعی در افزایش حس اجتماعی، پشتیبانی از یادگیری و جایگزینی نسبی آموزش از راه دور تأکید داشته‌اند. لذا، درک چندبعدی اساتید از این ابزار، زمینه‌ساز توسعه راهبردهای مؤثر برای بهره‌برداری آگاهانه از شبکه‌های اجتماعی در آموزش عالی است.

نتایج این پژوهش نشان داد که اساتید با مسائلی چون عدم اطمینان به امنیت شبکه‌های داخلی، کمبود وقت، و ناآشنایی کامل با این فناوری‌ها مواجه هستند. همچنین، دانشجویان به دلیل عدم مهارت کافی و بی‌اعتمادی نسبت به شبکه‌های اجتماعی آموزشی دچار محدودیت در بهره‌برداری از آن‌ها می‌شوند. علاوه بر این، نظام آموزش عالی نیز با مشکلاتی نظیر عدم تطابق ساختارهای سنتی با فناوری‌های نوین و توزیع نامتوازن دسترسی به این شبکه‌ها روبرو است. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌هایی مانند (Surji & Surji (2024 که به مشکلات امنیتی و حریم خصوصی در آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی اشاره دارند، و (Jovanovic (2012 که بر نیاز دانشجویان به روش‌های یادگیری تعاملی تأکید می‌کند، همسو است. بنابراین، برای بهبود بهره‌وری آموزشی شبکه‌های اجتماعی، لازم است علاوه بر ارتقای دانش و مهارت‌های اساتید و دانشجویان، نظام آموزش عالی نیز ساختارها و سیاست‌های خود را به‌روزرسانی کند و زیرساخت‌های فنی و امنیتی مناسب را فراهم آورد.

استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش، به‌عنوان پدیده‌ای نوظهور، هم فرصت‌های مثبت و هم چالش‌های قابل توجهی را به همراه دارد که شناخت دقیق آن‌ها می‌تواند به بهبود کاربرد این فناوری‌ها در فرایند یاددهی-یادگیری کمک کند. نتایج این پژوهش نشان داد که اساتید مزایایی مانند افزایش تولید محتوا توسط دانشجویان و تسهیل یادگیری عمیق‌تر از طریق به اشتراک‌گذاری منابع آموزشی را از تبعات مثبت شبکه‌های اجتماعی در آموزش برشمردند. همچنین همکاری و تعامل میان اساتید و دانشجویان در فضای مجازی، فرصتی برای تقویت یادگیری گروهی و همسو شدن تلاش‌ها ایجاد

می‌کند. با این حال، تبعات منفی مانند یادگیری سطحی، عدم اطمینان به منابع منتشرشده و شلوغی کانال‌های آموزشی نیز به چشم می‌خورد که می‌تواند به کاهش کیفیت آموزش منجر شود. این یافته‌ها با مطالعاتی مانند (Mason & Rennie, 2018) همسو است که به تأثیرات منفی تکنولوژی‌های جدید در جهت‌دهی به یادگیری سطحی و کاهش تفکر عمیق اشاره کرده‌اند. بنابراین، استفاده مؤثر از شبکه‌های اجتماعی در آموزش نیازمند مدیریت دقیق و تغییر نگرش اساتید نسبت به شیوه‌های تدریس است تا بتوان این ابزارها را به گونه‌ای به کار گرفت که یادگیری عمیق و مستمر را تقویت کنند و از سطحی‌نگری جلوگیری شود.

راهکارهای بهبود استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش، موضوعی حیاتی است که توجه به آن می‌تواند کیفیت فرآیند یاددهی - یادگیری را به طور چشمگیری ارتقا دهد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که اساتید چهار محور اصلی برای بهبود این استفاده پیشنهاد کردند: تغییر رویکرد آموزشی، مدیریت دانش، زمینه‌سازی فرهنگی و سرپرستی و کنترل. در تغییر رویکرد آموزشی، تأکید بر ضرورت تحول نقش معلمان و دانشجویان در سازگاری با فضای شبکه‌های اجتماعی دیده می‌شود که با مطالعات (Al-Mukhaini et al, 2014) همسو است و نشان می‌دهد که شیوه‌های سنتی تدریس پاسخگوی نیازهای جدید نیستند. در محور مدیریت دانش، ضرورت سازمان‌دهی تخصصی دانش در قالب کانال‌های هدفمند مورد تأکید بود که این یافته با نظر افراسیابی (۱۳۹۳) در خصوص اهمیت شبکه‌های اجتماعی تخصصی و علمی همخوانی دارد. همچنین موضوع زمینه‌سازی فرهنگی به عنوان پیش‌نیاز استفاده مؤثر و صحیح از این شبکه‌ها مطرح شد که تأکید می‌کند آموزش و فرهنگ‌سازی باید از مدارس آغاز شود، موضوعی که با پژوهش‌های امیری و همکاران (۱۳۹۵) هم‌راستا است و اهمیت آگاهی‌بخشی درباره پیامدهای مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی را برجسته می‌سازد. نهایتاً، محور سرپرستی و کنترل به ضرورت ایجاد مکانیزم‌های دقیق برای مدیریت محتوا و حذف اطلاعات غیرمرتبط اشاره دارد که مشابهت آن با نتایج و معنی‌کیا و همکاران (۱۳۹۴) تأیید می‌کند بدون سیاست‌گذاری و نظارت کارآمد، بهره‌گیری آموزشی از شبکه‌ها محدود و ناکارآمد خواهد بود. بنابراین، برای بهره‌برداری بهینه از شبکه‌های اجتماعی در آموزش، باید رویکردی جامع و چندجانبه اتخاذ شود که شامل تغییرات ساختاری، فرهنگی و مدیریتی است تا این فناوری به درستی در خدمت اهداف آموزشی قرار گیرد.

باید بیان داشت با توجه به نظر اساتید، سایت‌های شبکه اجتماعی در همه زمینه‌های زندگی و به‌ویژه در حیطه آموزش بیش از گذشته ورود پیدا کرده‌اند. امروزه آموزش‌دهندگان نه می‌توانند یک دوره آموزشی را به طور کامل از طریق این شبکه‌ها اجرا نمایند و نه می‌توانند این پیشرفت‌ها را نادیده بگیرند. هیچ یک از اساتید در این مطالعه تأثیر مثبت به‌کارگیری این شبکه‌ها را در محیط‌های آموزشی به‌ویژه آموزش عالی انکار نمی‌نمایند؛ آن‌ها همگی اتفاق نظر دارند که آموزش‌دهندگان باید از ابزارهای این محیط بهره‌مند شوند؛ بنابراین در صورتی که اساتید به‌کارگیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی را به صورت فرصت‌های اضافی برای ارتباطات آموزشی و مربی‌گری درک نمایند، این شبکه‌ها دارای پتانسیل زیادی برای بهبود تجربه آموزش علمی بوده و می‌توانند به طور کافی برای داشتن هرگونه تأثیر واقعی اتخاذ شوند. از نتیجه مصاحبات، نقش‌های جدید، روش‌ها، روندها و طرح‌هایی در محیط‌های یادگیری مجازی مختلف شناسایی شد. در این

پژوهش سعی کردیم هر چند به مقدار کم با به تصویر کشیدن دیدگاه تنی چند از اساتید و مدیران گروه‌های آموزشی در زمینه کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در آموزش به شناسایی نقاط کور (نقاط سخت) این پدیده بپردازیم تا گامی کوچک در زمینه بهبود این رویکرد آموزشی برداریم. با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود:

- آماده‌سازی اساتید برای استفاده از رسانه دیجیتال در آموزش و یادگیری یک چالش باقی‌مانده است. دانستن و درک پتانسیل آموزشی این تکنولوژی‌ها، کاربران را در کلاس افزایش می‌دهد.

- تطبیق روش‌های آموزش با شرایط جامعه دیجیتال موردنیاز است. در این زمینه پیشنهاد می‌شود زمینه انطباق محتوای آموزشی با شبکه‌های اجتماعی مورد توجه قرار گیرد.

- آماده‌سازی اساتید در استفاده از رسانه‌های جدید و زبان‌های ارتباطی صوتی تصویری مهم است. در این زمینه توجه به سواد رسانه‌ای اساتید باید مورد توجه قرار گیرد.

- باید مدیریت جامع تغییر در آموزش عالی، درک شود که به رشد اقتصادی، رشد انسانی و انسجام اجتماعی کمک می‌نماید.

- جهت‌گیری فرایند آموزشی به سمت استفاده از تکنولوژی شبکه‌های اجتماعی باشد. سبک آموزش نه فقط روی یادگیری بلکه روی این شیوه متمرکز باشد که چگونه فرد تجربیات آموزشی مختلف را با استفاده از این شبکه‌ها انجام داده، هدف‌گیری یا ترکیب نماید.

- دخالت‌های سیاسی در آموزش عالی باید محدود شود و بحث‌هایی چون فیلترینگ در محیط‌های آموزشی باید مطرح نباشد و اساتید و دانشگاه در این زمینه با پهنای باندهای علمی، از این موارد استثنا شوند.

منابع و مأخذ

- افراسیابی، محمدصادق. (۱۳۹۳). توان بالقوه شبکه‌ها و رسانه‌های اجتماعی در تقویت مدیریت دانش. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۷(۴)، ۱۳۴-۱۰۹.
- امامی‌ریزی، کبری. (۱۳۹۵). تأثیر اجتماعی استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان. راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۹(۳)، ۲۰۶-۲۱۳.
- امیری، مقصود، انتظاری، علی، مرتجی، نجمه السادات. (۱۳۹۵). الگوی رفتار اشتراک دانش متخصصین ایرانی در شبکه‌های اجتماعی تخصصی: شناسایی شاخص‌ها. تعامل انسان و اطلاعات، ۳(۳)، ۸۱-۶۶.
- حاضری، علی محمد و رضاپور، اسماعیل. (۱۳۹۲). برخی از عوامل مؤثر بر بروز مقاومت دانش آموزان در برابر هنجارهای مدرسه (بررسی دبیرستان‌های شهر تهران). مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۴(۴)، ۶۲-۳۵.
- خانیکی، هادی و بابائی، محمود. (۱۳۹۰). فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات جامعه اطلاعاتی، ۱(۱)، ۷۱-۹۶.
- خدایاری، کلثوم. دانشور حسینی، فاطمه، سعیدی، فاطمه. (۱۳۹۳). میزان و نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ۲(۱)، ۱۹۲-۱۶۷.
- خزایی، آذر، خزایی، ثریا و زمانیان، عیسی. (۱۳۹۴). شبکه‌های اجتماعی و آموزش. مجموعه مقالات همایش ملی شبکه‌های اجتماعی مجازی: بستری برای آموزش و یادگیری، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- درتاج، فریبا، رجبیان ده‌زیره، مریم و سدی‌نژاد، رضا. (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و کیفیت تجارب یادگیری در دانش‌آموزان. فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۰(۳۳)، ۲۲۹-۲۱۲.
- زاهدبابلان، عادل؛ معینی کیا، مهدی؛ خالق‌خواه، علی و آریان، ابراهیم. (۱۳۹۳). اهمیت و ضرورت شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان ابزاری برای آموزش و یادگیری، همایش ملی مهندسی رایانه و مدیریت فناوری اطلاعات، تهران، شرکت علم و صنعت طلوع فرزین قابل بازیابی در: http://www.civilica.com/Paper-CSITM01-CSITM01_250.html
- غلام‌پور، میثم، رستمی‌نژاد، محمدعلی، اکبری بورنگ، محمدعلی، قرآنی سیرجانی، سیما. (۱۳۹۷). ارائه الگوی جاری عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی: سنتز پژوهی. راهبرد فرهنگی - اجتماعی، ۲۹(۳۲)، ۱۱۵-۱۴۶.
- کیان، مرجان؛ یعقوبی ملال، نیما؛ ریاحی‌نیا، نصرت. (۱۳۹۴). واکاوی نقش و کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان. فصلنامه فناوری آموزش و یادگیری، ۱(۳)، ۸۸-۶۹.
- معینی کیا، مهدی؛ زاهدبابلان، عادل؛ آریانی، ابراهیم و خالق‌خواه علی. (۱۳۹۴). بررسی اهداف و انگیزه‌های دانشجویان از کاربست شبکه‌های اجتماعی مجازی، رسانه، ۲۶(۴)، ۱۳۰-۱۰۵.
- موحدی، منیره، اسماعیل‌فر، محمدصادق، غلامی‌پور، نادیا. (۱۳۹۴). تأثیر یادگیری تلفیقی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی بر خودکارآمدی دانش‌آموزان متوسطه دوم در درس ریاضی. فصلنامه فناوری آموزش و یادگیری، ۱(۳)، ۲۲-۷.
- نقیب‌السادات، رضا و قصابی، فاطمه. (۱۳۹۲). ساختار و طراحی شبکه‌های اجتماعی، تحلیل محتوای ساختار و طراحی شبکه‌های اجتماعی ایرانی و غیر ایرانی. فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، ۱(۳)، ۲۴۶-۲۱۷.
- یعقوبی، جعفر، نجف‌لو، پریسا، محمدی، وحید. (۱۳۹۵). بررسی کاربردهای آموزشی شبکه‌های اجتماعی مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشکده کشاورزی زنجان. مقاله ارائه شده در کنگره ملی آموزش عالی ایران، آموزش دانشگاهی: چالش‌ها و راهکارها. پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، تهران.
- Afrasiabi, M. S. (2014). The potential of networks and social media in strengthening knowledge management. Library and Information Science, 17(4), 134-109. [In Persian] https://lis.aqr-libjournal.ir/article_41659.html

- Alalwan, N. (2022). Actual use of social media for engagement to enhance students' learning. *Educ. Inf. Technol.* 27, 9767–9789. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11014-7>
- Alhazmi, A. K. & Abdul Rahman, A. (2024). "A FRAMEWORK FOR STUDENT ENGAGEMENT IN SOCIAL NETWORKING SITES". *PACIS 2014 Proceedings*. 50. <https://aisel.aisnet.org/pacis2014/50/>
- Al-Mukhaini EM, Al-Qayoudhi WS & Al-Badi AH. (2014). Adoption Of Social Networking In Education: A Study Of The Use Of Social Networks By Higher Education Students In Oman. *Journal of International Education Research*; 10(2), 143-154. <https://doi.org/10.19030/jier.v10i2.8516>
- Alvarez I B & -Smith M O. (2013). Learning in Social Networks: Rationale and Ideas for Its Implementation in Higher Education. *education sciences Journal*; 3(8), 314-325 <https://doi.org/10.53333/IJICC2013/15746>
- Amiri, M. Entezari, A. Mortaji, N. S. (2016). Knowledge Sharing Behavior Model of Iranian Professionals in experts' social networks: exploring indexes. *Human Information Interaction*, 3 (3), 66-81. [In Persian] <http://hii.khu.ac.ir/article-1-2569-fa.html>
- Bosch. T. E. (2009). Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town. *Communicatio*, 35(2), 185-200. <https://doi.org/10.1080/02500160903250648>
- Brady, K. P. Holcomb, L. B. & Smith, B. V. (2010). The Use of Alternative Social Networking Sites in Higher Educational Settings: A Case Study of the E-Learning Benefits of Ning in Education. *Journal of Interactive Online Learning*, 9(2), 85-96. <https://www.ncolr.org/jiol/issues/pdf/9.2.4.pdf>
- Correa, T., Hinsley, A. W., & de Zuniga, H. G. (2010). Who interacts on the web? The intersection of users' personality and social media use. *Computers in Human Behavior*, 26(1), 247-253. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.09.003>
- Dartaj, F. Rajabian Dehzireh, M. & Sadinejad, R. (2016). Investigating the relationship between the use of virtual social networks and the quality of learning experiences in students. *Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 10(33), 212-229. [In Persian] https://www.jiera.ir/article_49519.html
- Davoudi, A. Kashtaraay, N. & Yousefi, A. (2015). Phenomenological explanation of the principles of the "Teaching Experience" (Internship) curriculum at Farhangian University. *Bi-Quarterly Journal of Theory and Practice in Curriculum*, 3(6), 5-28. [In Persian] <http://cstp.khu.ac.ir/article-1-2628-fa.html>
- Ebadollahi, N. Cheshme Sohrabi, M. Noushinfard, F. (2013). Analysis of Technological Factors Affecting Technology Adoption Based on Rogers' Diffusion of Innovation: A Case Study of Publication Index Software. *Quarterly Journal of Knowledge*, 7(26). 92-79. [In Persian] https://journals.iau.ir/article_516983.html
- Eke, C.L & Singh, Sh. (2018). Social networking as a strategic tool in the management of school-based violence. *South African Journal of Education*, 38(1), 1-8. <https://doi.org/10.15700/saje.v38n1a1320>
- Emamirizi, C. (2016). The Effect of Use Social Networks on the Girls Students Academic Achievement. *Educ Strategy Med Sci*, 9 (3) :206-213. [In Persian] https://edcbmj.ir/browse.php?a_code=A-10-1304-1&sid=1&slc_lang=fa
- Froment, F, Garcia Gonzalez, J.A. & Bohorquez, M.R. (2017). The Use of Social Networks as a C1ommunication Tool between Teachers and Students: A Literature Review. *The Turkish*

- Online Journal of Educational Technology, 16(4), 126-144.
<http://hdl.handle.net/11441/65866>
- Gholampour, M. Rostaminejad, M. A. Akbari Borang, M. Quraani Sirjani, S. (2018). Presenting the current model of key success factors for education through social networks: A synthesis study. *Socio-Cultural Strategy*, 29(32), 115-146. [In Persian] https://rahbordfarhangi.csr.ir/article_117821.html.
 - Ghasemi V, Adibi Sede M, Azarbaiejani K, Tavakoli K. (2010). Democracy and Economic Growth: A Worldwide Quantitative Survey. *refahj*. 10(36), 27-60. [In Persian] <https://refahj.uswr.ac.ir/article-1-926-fa.html>.
 - Golshani Roustia, M. A. Montazeri, Gh. A. (2013). Designing an information architecture framework for using virtual social networks in the Iranian higher education system. *Quarterly Scientific and Research Journal of Information and Communication Technology*, 5(17 and 18), 42-23. [In Persian] <https://jour.aicti.ir/Article/1240>
 - Gopalan, M., Linden-Carmichael Galio, M., Pedon, F., Vantarakis, A., Tavare, P., Bianco, A. (2025). *Frontiers in Communication* 01 frontiersin.org The use of social networks in institutional communication at university: a prospective pattern for enhancing the sense of belonging among students. *Frontiers in Communication*, 21(9), 1-8. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2025.152329>
 - Gopalan, M. Linden-Carmichael, A. & Lanza, S. (2022). College Student's sense of belonging and mental health amidst. *J. Adolesc. Health*. 70, 228-233. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2021.10.010>
 - Gunduz, S. (2017). Relationship Between Social Networks Adoption and Social Intelligence. *European Journal of Education Studies*, 3(6), 199-214. <https://eric.ed.gov/?id=ED574566>
 - Hazeri, A. M. & Rezapour, E. (2013). Some factors affecting the emergence of students' resistance to school norms (a study of high schools in Tehran). *Iranian Journal of Sociology*, 14(4), 62-35. [In Persian] http://www.jsi-isa.ir/article_21079.html
 - Hung, HT & Yuen, SCY. (2010). Educational use of social networking technology in higher education. *Teaching in Higher Education*, 15(6), 703-714 <https://doi.org/10.1080/13562517.2010.507307>
 - Jordan, K & Weller, W. (2018). Academics and Social Networking Sites: Benefits, Problems and Tensions in Professional Engagement with Online Networking. *Journal of Interactive Media in Education*; 1(12), 1-9. <https://doi.org/10.5334/jime.448>
 - Jovanovic, J. Chiong, R & Weise, T. (2012). Social Networking, Teaching, and Learning. *Interdisciplinary Journal of Information*, 9(14), 7-21. <https://doi.org/10.28945/1576>
 - Karim Alwaely, A., Fageeh, M.H., Al Omery, M.K., Musleh, O.A., Farhat, D.I. (2024). Education Students' Attitudes Towards Social Media Networks. Published in: 2024 11th International Conference on Social Networks Analysis, Management and Security (SNAMS <https://doi.org/10.1109/SNAMS64316.2024.10883803>
 - Karimi, L., Khodabandelou, R., Ehsani, M. & Ahmad, M. (2014). Applying the Uses and Gratifications Theory to Compare Higher Education Students' Motivation for Using Social Networking Sites: Experiences from Iran, Malaysia, United Kingdom, and South Africa. *Contemporary Educational Technology*, 5(1), 53-72. <https://doi.org/10.30935/cedtech/6115>

- Khaniki, H. & Babaei, M. (2011). Cyberspace and Social Networks. Quarterly Journal of the Iranian Association for Information Society Studies, 1(1), 71-96. [In Persian] <https://irandoc.ac.ir/article/786>
- Khazaei, A, Khazaei, S. & Zamanian, I. (2015). Social Networks and Education. Proceedings of the National Conference on Virtual Social Networks: A Platform for Education and Learning, Tehran: Allameh Tabatabaei University. [In Persian] https://book.atu.ac.ir/book_498.html
- Khodayari, K. Daneshvar Hosseini, F, Saeedi, F. (2014). The extent and type of use of virtual social networks. Journal of Communication Research, 2(1), 192-167. [In Persian] <https://doi.org/10.22082/cr.2014.15309>
- Kian, M. Yaghoubi-Malal, N. Riahi-Nia, N. (2015). Analyzing the role and application of virtual social networks for students. Journal of Education and Learning Technology, 1(3), 88-69. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/jti.2015.1817>
- Laczkovics, C., Lozar, A., Bock, M. M., Reichmann, A., Pfeffer, B., Bauda, I., et al. (2023). Mental health and social media use of adolescents and young adults during COVID-19 pandemic. Prax. Kinderpsychol. Kinderpsychiatr. 72, 591-604. <https://doi.org/10.13109/prkk.2023.72.7.59>
- Lockyer, L., & Patterson, J. (2008). Integrating Social Networking Technologies in Education: A Case Study of a Formal Learning Environmen. Eighth IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies . (pp. 529-533), Santander, Spain, 1- <https://doi.org/10.1109/ICALT.2008.67>
- Maben, S & Helvie-Mason, L. (2017). When Twitter Meets Advocacy: A Multicultural Undergraduate Research Project From a First-Year Seminar. International Journal of Teaching and Learning in Higher Education, 29(1), 162-176. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1135841>
- Mason, R. & Rennie, F. (2008). E-Learning and Social Networking. Handbook:Resources for Higher Education. <https://doi.org/10.4324/9780203927762>
- Ubaedillah, U., Pratiwi, D. I., Huda, S. T., & Kurniawan, D. A. (2021). An exploratory study of English teachers: The use of social media for teaching English on distance learning. IJELTAL (Indonesian Journal of English Language Teaching and Applied Linguistics), 5(2), 361-372. <https://doi.org/10.21093/ijeltal.v5i2>.
- Moeinikia, M. Zahid Babalan, A. Ariani, E. & Khaleqkhah A. (2015). Investigating students' goals and motivations in using virtual social networks, Media, 26(4), 130-105. [In Persian] https://qjmn.farhang.gov.ir/article_51852.html
- Naqibolsadat, R. & Qasabi, F. (2013). Structure and design of social networks, content analysis of the structure and design of Iranian and non-Iranian social networks. Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies, 1(3), 246-217. [In Persian] <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-42-fa.html>
- Noori, A. Q., Orfan, S. N., Akramy, S. A., & Hashemi, A. (2022). The use of social media in EFL learning and teaching in higher education of Afghanistan. Cogent Social Sciences, 8(1), 2027613. <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2027613>
- Movahedi, M. Esmail-Far, M. S. Gholamipour, N. (2015). The effect of blended learning based on social networks on the self-efficacy of high school students in mathematics. Journal of Education and Learning Technology, 1(3), 22-7. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/jti.2015.1813>

- Creswell, Jw. (2017). Research design-qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. SAGE, Ca; ofprnia.
https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_609332/objava_105202/fajlovi/Creswell.pdf
- Ractham, P., & Firpo D. (2011). Using Social Networking Technology to Enhance Learning in Higher Education: A Case Study using Facebook. Proceedings of the 44th Hawaii International Conference on System Sciences: 1-10.
<https://doi.org/10.1109/HICSS.2011.479>
- Rahmanzadeh, A. (2010). The Function of Virtual Social Networks in the Era of Globalization. Strategic Studies of Globalization, 1(1), 78-49. [In Persian]
https://sspp.iranjournals.ir/article_627.html
- Roblyer, M.D. McDaniel, M. Webb . M. Herman, J. & Vince Witty J. (2010). Findings on Facebook in higher education: A comparison of college faculty and student uses and perceptions of social networking sites. Internet and Higher Education, 13(9), 134-140
<https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.03.002>
- Shams, A. H. (2015). Strategies for increasing the productivity of faculty members. Management and Development Process, 29(2), 71-97. [In Persian] <https://jmdp.ir/article-1-2282-fa.html>.
- Stachowiak, B. (2014). The Presence of Polish Academics on Social Networking Websites for Academics, Using the Example of Employees of Nicolaus Copernicus University. Universal Journal of Educational Research, 2(1), 64-68.
<https://doi.org/10.13189/ujer.2014.020107>
- Surji, H.K, & Surji, A.I. (2024). The Effect of Social Networks on Freshmen Students of the EducationFaculty: A Comparative Study of the 2016 and 2022 Academic Year, International Journal of Social Sciences & Educational Studies, 11(2), 62-74.
<https://doi.org/10.23918/ijsses.v11i2p62>
- Tiryakioglu F, Erzurum F. (2011). Use of Social Networks as an Education Tool. Contemporary Educational Technology; 2(2), 135-150. <https://doi.org/10.30935/cedtech/6048>
- Umoh, U. E & Etuk, E.N. (2016). Students' Involvement in Social Networking and Attitudes towards Its Integration into Teaching. International Education Studies; 9(9), 250-260
<https://doi.org/10.5539/ies.v9n9p250>
- Yaghoubi, J. Najaflo, P. Mohammadi, V. (2016). Investigating the educational applications of virtual social networks from the perspective of students of Zanzan Faculty of Agriculture. National Congress of Higher Education of Iran.. [In Persian]
<https://civilica.com/doc/1617390/>
- Yousef Zaidieh, A. J. (2012). The Use of Social Networking in Education: Challenges and Opportunities. World of Computer Science and Information Technology Journal (WCSIT), 2(1), 18-21.
file:///C:/Users/Sam/Downloads/The_Use_of_Social_Networking_in_Educatio.pdf
- Zahidbabalan, A. Moeinikia, M. Khaleqkha, A. & Arian, E. (2014). The importance and necessity of virtual social networks as a tool for teaching and learning, National Conference on Computer Engineering and Information Technology Management, Tehran, Tolo Farzin Science and Technology Company. [In Persian]
http://www.civilica.com/Paper-CSITM01-CSITM01_250.html